

ТЕОРІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ ПРАВА. ІСТОРІЯ ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ

УДК 340.1

<https://doi.org/10.31548/law2019.01.001>

ДИНАМІЧНИЙ ПІДХІД ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

О. О. БРИГІНЕЦЬ, доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії держави і права,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: BriginetsO@meta.ua

Анотація. У статті аналізується вплив правового забезпечення безпеки держави на її безпеку та на забезпечення добробуту всіх членів українського суспільства. Доведено, що будь-яка держава створює систему безпеки, виходячи зі своїх можливостей. Змістовне наповнення безпеки держави було розпочато дуже давно. Але зараз, коли відбувається тривалий процес економічних перетворень, є досить сильне соціальне розшарування суспільства, зафіксовано стрімке зростання впливу тіньової економіки і не знижуються внутрішні протиріччя між окремими сегментами суспільства, а також між регіонами, дефініція «правове забезпечення безпеки держави» наповнюється новим змістом. У даній роботі досліджено аспекти забезпечення безпеки держави.

Ключові слова: безпека, безпека держави, онтологія, гносеологія, динамічний підхід

Актуальність.

Генезис безпеки як соціально-економічного феномену бере свій початок у біологічній природі існування людини, яка виступає всезагальною основою будь-якої життєдіяльності. Вихідним пунктом її розвитку слугує фундаментальний біологічний інстинкт самозбереження. Саме він дає поштовх основним потребам,

спрямованим на збереження життя. На етапі зародження соціальної організації саме життя є головним параметром охорони та основою оцінки стану безпеки. Отже, потреба забезпечення безпеки належить до основних мотивів діяльності людей і суспільства.

Історично проблеми безпеки держави виникають водночас з формуванням державності, становленням

національних інтересів. Тому в історії кожної держави можна знайти періоди, коли ці проблеми або загострювались, або ставали менш помітними, але вони були присутні завжди.

Сучасний стан розвитку суспільства вимагає розвитку нових поглядів на поняття «безпека». Така необхідність диктується постійними змінами як у середині держави, так і в усьому світі, адже навколишнє середовище завжди характеризувалося наявністю певних небезпечних для життя громадянина факторів. Саме людина є основною фігурою різних соціальних систем, що має принципову цінність і значущість.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Проблеми безпеки держави досліджувались і раніше. Багато уваги даним питанням присвятили такі видатні вчені як: Абалкін Л., Васильєв А., Гончаренко О., Жаліло Я., Ліпкан В., Прохожев А., Шемчушенко Ю. Однак у повній мірі питання безпеки держави потребують подальшого дослідження та вивчення.

Метою статті є аналіз динамічного підходу до дослідження теоретико-правових особливостей проблем безпеки держави у процесі її розвитку.

Результати.

Досліджуючи питання «безпеки держави», зазначимо, що визначення поняття «безпека» має дуже давній історичний шлях до набуття ним на сьогодні існуючої інтерпретації в тому розумінні, як вона існує та закріплюється в нормативній базі держави. Саме тому у вивченні про-

блеми забезпечення безпеки держави досить важливими є гносеологічний та онтологічний аспекти, в рамках яких реалізується можливість здійснити аналіз поняття безпеки в якості категорії науки, з одного боку, і гносеологічної та онтологічної інтерпретації даного поняття в системі наукового знання – з іншого.

Онтологія у дослівному перекладі із грецького визначається як вчення про буття. Головними поняттями онтології є категорії буття і небуття, які охоплюють природу, суспільство, людину, культуру. Визначення онтології являє собою вчення про буття, розділ філософії, у якому з'ясовуються фундаментальні проблеми існування та розвитку найважливішого. Поняття «онтологія» не має однозначного тлумачення у філософії. У класичній філософії онтологія виступає сукупністю загальних визначень буття, що характеризують його безвідносно до діяльності людей їх пізнання і мислення.

Онтологія виявляється свого роду картиною дійсності, що визначає позицію людини в світі, орієнтації приватних видів діяльності і пізнання, функції та обмеження окремих наук. Онтологія такого типу як би надбудовується над усім філософським і науковим знанням, претендуючи на узагальнення того і іншого, на об'єднання різних уявлень буття в системі категорій [1; 2]. Як визначає енциклопедичний словник за редакцією Ожегова С.І. онтологія визначається як філософське вчення про загальні категорії та закономірності буття, що існує у єдності з теорією пізнання та логікою [3, с. 402–403]. Тобто онтологію безпеки держави можемо розуміти як вчення про буття безпеки держави.

У свою чергу, гносеологія визначається як теорія пізнання, розділ філософії, що вивчає джерела, форми і методи наукового пізнання, умови його істинності, здатності людини пізнавати дійсність. Важливим розділом філософської гносеології є вчення про структуру і методи пізнання, його рівні і способи, завдяки яким відбувається одержання знань, їх систематизація, оформлення у наукові гіпотези, концепції, теорії. Центральним пунктом гносеології є проблема істини як результату адекватного відображення у свідомості суб'єкта пізнавальної діяльності сутнісних властивостей об'єкта дослідницького інтересу [4].

Гносеологічний метод вивчення наукової картини світу дозволяє розкрити не тільки специфічну природу тієї чи іншої понятійної категорії (зокрема, поняття «безпека»), але і ті методологічні принципи його пізнання як елемента наукової картини світу.

Гносеологічний підхід до аналізу загальнонаукової категорії «безпека» дозволяє розширити уявлення про співвідношення і єдність наук про суспільство, державу і право, взаємовплив науки і соціально-правових цінностей до числа основних, в тому числі і філософська інтерпретація поняття «безпека», яке можливо визначити як відсутність небезпеки і надійність тих чи інших процесів, що відбуваються незалежно від природних або соціальних їхніх характеристик.

Проблемам безпеки, як філософської категорії, присвячено багато наукових досліджень. Значно менше видатних учених розглядали питання проблем безпеки з правової точки зору. На наш погляд, дослідження безпеки, як правової категорії, є основоположним у багатьох випадках. Обґрунтуванням цього твердження є

те, що діяльність державних органів, а також інших суб'єктів, які провадять діяльність із забезпечення безпеки, регламентується нормативно-правовими актами.

Варто погодитись, що безпека – відносно нове поняття, тим більше для юридичної науки. Відомо, що протягом усієї історії кожне суспільство намагалося захистити себе від небажаних діянь, що руйнують створений уклад життя, розробляючи для цього певні рівні системи безпеки.

Структуруючи основні етапи розвитку теоретичних передумов формування ієрархії системоутворюючих видів безпеки у минулому столітті, колектив науковців під керівництвом Г. Козаченко виділяє таку їх хронологію: 40-50-і роки – становлення теорії класичного реалізму, що передбачає захист державних інтересів на засадах формування національної безпеки; 60-і роки – формування теорії плюралізму, що є основою парадигми регіональної безпеки, визнання того, що, крім держав, на міжнародній арені функціонують інші суб'єкти, що суттєво визначають параметри і можливості забезпечення регіональної та міжнародної безпеки; 70-і роки – формалізація парадигми глобальної безпеки, гарантування якої забезпечується балансуванням між інтересами впливів держав та їх союзників; 90-і роки – становлення теорії соціального конструктивізму, що формує парадигму універсальної безпеки, яка передбачає поглиблення досліджень у всіх сферах суспільного життя через призму гарантування безпечних умов розвитку людини. Таким чином, у структуру ієрархії системоутворчих видів безпеки включено глобальну, міжнародну, національну, регіональну, локальну та індивідуальну безпеки [5, с. 56].

Виникнення проблеми безпеки пов'язане з першими спробами держави оцінити загрози навколишнього світу. Зазначимо, що категорія «безпека» містить у собі не абсолютне, а тільки відносне і смислове значення, яке вона набуває лише у зв'язку з конкретними об'єктами або сферою функціонування. Вона об'єктивно носить конкретно історичний характер і тісно пов'язана з усіма формами і напрямками взаємодії в системі правовідносин. Тому протягом людської історії поняття «безпека» розвивалося, набувало нового змісту.

Особливої важливості забезпечення стану безпеки набуває в неспокійні часи, адже у інші періоди цінність безпеки відходить на другий план і не актуалізуються. І тільки соціальні потрясіння, лиха, війни, терористичні загрози виявляють її справжнє значення для розвитку та самого існування народу, що населяє державу.

Розуміння безпеки як відсутності небезпек не підтверджується реальністю. Завжди присутнє щось загрозливе нормальному функціонуванню держави. Тому турбота про безпеку держави за своєю суттю може зводитися до можливості управляти загрозами. Таким чином, поняття «безпеки держави» не може мати закінчений характер.

На особливу увагу заслуговує той суспільно-філософський зміст, який вкладається в категорію «безпека», і той політико-політологічний зміст, що присутній у категорії «безпека держави». Безпеку держави як категорію сьогодні починають використовувати у практиці управління державою, але раніше наведена категорія носила більш абстрактний характер.

Досліджуючи безпеку держави через призму властивостей зміни

параметрів у просторі та часі, можна виділити два підходи: статичний та динамічний. Перший характеризує безпеку держави з позицій її здатності забезпечити такий рівень організації суспільних відносин у конкретний період часу, за якого гарантується захист інтересів особи, громади, суспільства та формуються вихідні передумови для стимулювання процесів сталого розвитку держави. Статичний вимір дозволяє чітко діагностувати організаційно-функціональні характеристики безпеки держави в межах діючих параметрів середовища. Водночас статичні властивості безпеки не дозволяють сформувати її спроможність до протидії загрозам у контексті процесів власного розвитку, які обов'язково супроводжуються постійними змінами. За таких обставин втрачаються змістовно-функціональні характеристики безпеки держави, а саме: здатність еволюціонувати, адаптуватися в умовах підвищеного рівня дестабілізуючих впливів, формувати ефективні захисні механізми у довгостроковій перспективі.

На наш погляд, динамічний підхід сприйняття онтологічних характеристик безпеки держави є достовірнішим, адже дослідження безпеки у динамічній площині дозволяє тлумачити її з позицій процесуального підходу. Безпеку держави доцільно розглядати як стійку спроможність держави до швидкого протистояння ризикам і загрозам. Динамічний аспект дозволяє доповнити безпеку держави здатністю стратегічно-тактичного прогнозування параметрів розвитку середовища на перспективу, що формує базову основу для забезпечення ефективної підтримки позитивних процесів у державі.

Висновки і перспективи.

За результатами проведеного дослідження можемо констатувати, що становлення у сучасному розумінні поняття «безпека держави» відбувалося під впливом конкретних історичних періодів та етапів розвитку світового суспільства. Комплексний характер безпеки держави зумовлює наявність різних наукових підходів до тлумачення сутності цього поняття. Розглядати безпеку держави виключно в межах параметрів одного з наукових підходів є помилковим, адже дана категорія є багатофункціональною. Таку ж думку розділяють і частина вчених, наукові погляди яких були опрацьовані. Тому при визначенні сутності безпеки держави доцільним є дотримання міждисциплінарного підходу, що передбачає синтез ознак безпеки. Такий міждисциплінарний підхід полегшить не лише процес ідентифікації чітких стратегічних пріоритетів та завдань безпеки держави, але й дозволить сформуванню ресурсної основи для побудови ефективної системи її забезпечення.

Список використаних джерел

1. Губин В.Д. Онтология. Проблема бытия в современной европейской философии. Москва, 1998. 191 с.
2. Деннет Д. Онтологическая проблема сознания. В кн.: Аналитическая философия: становление и развитие. Отв. ред. А.Ф. Грязнов. Москва, 1998. С. 360–975.
3. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. Российская ака-

демия наук. Институт русского языка им. В.В. Виноградова. 4-е изд., дополненное. Москва, 1996. 874 с.

4. Большой толковый словарь русского языка. 1-е изд-е. Санкт-Петербург: Норинт С.А. Кузнецов. 1998. 1536 с.
5. Система економічної безпеки держави: держава, регіон, підприємство: монографія: в 3 т. Т.1. О.М. Ляшенко, Ю.С. Погорелов, В.Л. Безбожний; за заг. ред. Г.В. Козаченко. Луганськ: Елтон-2, 2010. 282 с.

References

1. Gubin, V.D. (1998). Ontologiya. Problema bytiya v sovremennoy evropeyskoy filosofii [Ontology. The problem of being in modern European philosophy]. Moskva, 191.
2. Dennet, D. (1998). Ontologicheskaya problema soznaniya. V kn.: Analiticheskaya filosofiya: stanovleniye i razvitiye. Отв. ред. А.Ф. Грязнов. [Ontological problem of consciousness in b. Analytical philosophy: formation and development]. Moskva, 360–975.
3. Ozhegov, S.I., Shvedova, N.Yu. (1996). Tolkovyy slovar' russkogo yazyka [Explanatory dictionary of the Russian language]. Rossiyskaya akademiya nauk. Institut russkogo yazyka im. V.V. Vinogradova. 4-e izd., dopolnenoye. Moskva, 874.
4. Bol'shoi tolkovyy slovar' russkogo yazyka (1998) [Large explanatory dictionary of the Russian language]. 1-e izd-e: SPb.: Norint S. A. Kuznetsov, 1536.
5. Systema ekonomichnoi bezpeky derzhavy: derzhava, rehion, pidpriemstvo: monohrafiia (2010): v 3 t. Т.1. О.М. Liashenko, Yu.S. Pohorelov, V.L. Bezbozhnyi; za zah. red. H.V. Kozachenko [The system of economic security of the state: state, region, enterprise]. Luhansk: Elton-2, 282.

O.O. Bryhinets (2019). A dynamic approach to the study of problems state security.

Law. Human. Environment, 10(1): 6–11, <https://doi.org/10.31548/law2019.01.001>.

Summary. *The article analyzes the impact of the legal provision of security of the state on its security and on assurance of the well-being of all members of the Ukrainian society. It is proved that any state establishes a security system based on its capabilities. Substantial contents of state security started a long time ago. But now, when a long process of economic transformation takes place, there is a sufficiently strong social stratification of society; rapid growth of the influence of the shadow economy is recorded; the internal contradictions between different segments of society and regions don't decrease; «the legal definition of state security» will be filled with new meaning. In this paper the author investigated the aspects of ensuring security of the state.*

Keywords: *security, state security, ontology, epistemology, dynamic approach*
